

De wending in mijn leven

9 oktober 2011, in 'Het menselijk gezicht van werk'

Foto: Quan Yin gefotografeerd door Alexander Mercer

Daar lag *The Transformation Factor* ineens in de schappen van de boekhandels - vanaf 1986 in Nederland en vanaf 1992 op de Angelsaksische markt. Zo raakte mijn naam zwart op wit verbonden met filosofie, religie en met milieuvraagstukken. Een compleet andere omgeving dan de wereld van de micro- en macro-economische cijfers waar ik tot voor kort in had vertoefd. En uit eigen ervaring kan ik zeggen dat economie en ecologie indertijd ook echt als radicale tegenstellingen werden beschouwd. Milieu en duurzaamheid waren non-issues in de boardrooms van de bedrijven en organisaties waar ik aan de vergader tafels had gezeten. Ze waren in het gunstigste geval ondergeschikt aan economische groei en werden voor het overige nog ruimschoots tot het geitenwollensokkencircuit gerekend. Ik kan me herinneren dat mijn verandering van blikveld de nodige gefronste wenkbrauwen en meewarige blikken opleverde bij mijn oud-collega's. Het zou me niet verbazen als velen dachten dat er werkelijk een steekje los was geraakt bij me, na de teloorgang van het scheepsbouwconcern RSV. Ik bedacht me ondertussen dat in de boardrooms de tijd vermoedelijk nog niet rijp was voor de ecologische ommezwaai die in mijn ogen even onvermijdelijk als noodzakelijk was.

Zo vreemd als het voor de buitenwereld mocht lijken, voor mij was die nieuwe koers niet meer dan een logisch gevolg van mijn interesses en levenservaringen. En het wonderlijke is dat naarmate de jaren verstrijken, die samenhang mij alleen maar duidelijker wordt. Zo zie en ervaar ik nu helderder dan ooit de parallellen tussen het evolutieproces wat ik had bestudeerd, de plaats van de mensheid daarin en de uitdagingen waar we voor staan. Teilhard had laten zien dat de evolutie verzadigingspunten kent waar systemen en organismen in hun ontwikkeling onherroepelijk tegenaan lopen en waarna nieuwe, complexere structuren ontstaan. Die complexiteit had zijn hoogtepunt bereikt bij het ontstaan van het zelfreflecterend vermogen van de mens. Daarmee was de mens als organisme uitgeëvolueerd - dat wil zeggen: de 'hardwarematige' ontwikkeling van het menselijk lichaam was ten einde gekomen, maar geestelijk waren we nog lang niet uitgerijpt. Met denken gingen we voorbij de natuurlijke, organische grenzen van onze mogelijkheden. Zo verlengden we met telescopen ons zicht, met versterkers ons gehoor en met medisch ingrijpen ons leven. Een nieuwe manier van denken en structureren kon ontstaan: compartimentaal denken, de geboortegrond voor wetenschappelijke, technologische ontwikkelingen. Een mentale wereld die organisatie mogelijk maakte en vereiste, en die losgezongen kon raken van de organische samenhang in de evolutie. Dat patroon herkende ik op microniveau in ons lichaam: een verzameling cellen die geheel automatisch en organisch functioneert, maar organisatie vergt zodra het ergens mis dreigt te lopen en er medicijnen aan te pas komen. En dat patroon zag ik ook terug bij RSV: organisch gegroeide scheepsbouwbedrijven werden bijeengebracht in één grote organisatie om de crisis het hoofd te kunnen bieden. Achteraf gezien was 'organisatorisch' hier te ver afgedwaald van 'organisch': de onderlinge,

organische samenhang tussen de bedrijfsonderdelen ontbrak en werd het concern fataal toen de crisis de scheidslijnen op scherp zette. Organisatie van bovenaf legde het af tegen het gebrek aan samenhang onderop. Datzelfde zag ik op macroschaal weer gebeuren met de mondiale ecologische crisis. Ons organisatievermogen had internationale overlegstructuren in het leven geroepen die het milieu wereldwijd zou moeten beschermen. Maar losgezongen van de onderliggende organisch gegroeide maatschappelijke structuren ontbeerden deze overlegstructuren daadkracht. Organisch versus organisatie; het werd mij onderhand steeds duidelijker dat ook dit een tegenstelling betrof waarvan de balans zoek was geraakt. We waren als mensheid wel erg goed geworden in organiseren, maar vergaten daarbij soms onze wortels in organische ontwikkeling. En dat stond nou precies de broodnodige oplossingen in de weg als het ging om de mondiale milieuproblematiek en het herstellen van de balans tussen economie en ecologie.

Het waren voor mij belangrijke lessen uit mijn recente verleden en vormden een belangrijke aanwijzing voor de oplossingsrichting die ik in *The Transformation Factor* beschreef. En het mooie was, dat wat ik op basis van het Teilhardaanse evolutiemodel had beredeneerd over de menselijke organisatielust, ook in de Taoistische geschriften terug te vinden was. In een van mijn favoriete teksten uit de Tao Te Tjing, om precies te zijn: hoofdstuk 18. Ik had de poëtische tekst destijds als volgt in mijn eigen woorden vertaald en samengevat:

Wanneer de eenvoud van de natuurlijke weg van de Tao verloren gaat, ontstaan begrippen als deugd en rechtschapenheid.

Wanneer deze niet meer voldoen, zetten intellect en snedigheid de toon en ontstaat hypocrisie.

Wanneer zo de integriteit verloren gaat, ontstaan er wetten en regels, opgesteld door wijze mannen en ambtenaren.

Daarmee begint chaos in de samenleving.

Een fraaie manier om fnuikende organisatorische overdaad te beschrijven die kan ontstaan wanneer organisatie en organisch uit balans raken. De tekst legt haarfijn de makke bloot van onze mondiale neiging om organisatie en bestuur te vervatten in regels en structuren. Het laat zien bovendien zien waarom de broodnodige koerswijziging om de leefbaarheid van deze planeet veilig te stellen niet primair van mondiale instanties kon komen.

Het was mij duidelijk geworden dat voor het herstel van de balans tussen economie en ecologie een omslag in denken nodig was, om te beginnen op het niveau van het individu. De mens zou zich meer bewust moeten worden van zijn plaats en rol in de evolutie, van de samenhang in de kosmos waarvan hij onderdeel uitmaakt. Hieruit zou een meer ecologisch verantwoord denken en doen ontstaan, in het besef dat ons handelen

grote impact heeft op onze leefomgeving. Dit nieuwe ecologische bewustzijn zou vanuit de haarvaten van de samenleving zijn weg moeten vinden naar het niveau van gemeenschappen, bedrijven, landen en internationale organisaties. Zo zou een nieuwe wereldvisie, geïnspireerd op de religieus-filosofische tradities van het Taoïsme en Teilhard, de tegenstelling tussen ecologie en economie kunnen overbruggen. Oude wijsheden die een uitweg konden bieden uit hedendaagse problemen - ik vond het een inspirerende gedachte. Tot deze slotsom was ik weliswaar gekomen, maar de vraag was natuurlijk: wat kon ik zelf doen om een praktische invulling te geven aan mijn eigen conclusies? Die praktische oriëntatie zat niet alleen in mijn aard, maar was me ook op de Delft University flink ingepeperd. Ik zie het nog altijd als een van de waardevolle erfenissen uit mijn studietijd dat wij als studenten werden getraind om verder te kijken dan de theorie. Voor een student *chemical engineering* volstond het niet om scheikundige theoretische concepten te ontwikkelen; je moest er op zijn minst een praktische toepassing bij aandragen. Die instelling heeft me in mijn loopbaan altijd grote diensten bewezen. En het bracht me nu bij de onvermijdelijke vraag welke bijdrage ik zelf zou kunnen leveren aan deze bewustzijnsverandering, aan het herstel van de balans tussen economie en ecologie.

Het antwoord daarop kwam uit onverwachte hoek. In een van de *oak tree sessions* deelde ik mijn dilemma met Thomas Berry. Ik vertelde hem dat ik zocht naar een manier om de conclusies uit mijn boek in praktijk te toetsen en verder te onderzoeken. Hij antwoordde dat er wat hem betreft grofweg drie manieren bestonden om verandering te bewerkstelligen. Men kan de barricaden beklimmen en luidkeels ingaan tegen de structuren die men poogt te veranderen. Ik geloof nu niet direct dat ik mezelf tot de rebelse, revolutionaire geesten der aarde moet rekenen. Een andere mogelijkheid is om veranderingen van binnen uit een systeem te bewerkstelligen. Ik had juist een intensieve carrière in het bedrijfsleven achter me gelaten en was een geheel nieuwe weg ingeslagen. Ik had de deur achter me dichtgetrokken en een terugkeer naar een boaredroom lag niet voor de hand. De derde manier was volgens Berry de weg van de marginale actie: vanaf de zijlijn, net buiten het epicentrum, een systeem uitdagen en inspireren tot verandering. Dat was het! Ik realiseerde me onmiddellijk dat deze methode mij op het lijf geschreven was. Tijdens mijn zoektocht naar de parallellen en verschillen tussen Tao en Teilhard was de vrije rol van geïnteresseerde buitenstaander me alvast erg goed bevallen; het had me inspirerende ontmoetingen en waardevolle inzichten opgeleverd. Marginale actie zou een kompas worden voor de manier waarop ik mijn streven om de balans tussen ecologie en economie te herstellen zou vormgeven. Het was ook Berry die me herinnerde aan mijn verhalen over de deplorabele toestand van het milieu op Taiwan. Al pratend stelden we vast dat de relatief geïsoleerde ligging van dit eiland van beperkte omvang, met eclatante economische groei cijfers en meetbare milieuproblemen een uitstekend minimodel zou kunnen

bieden om te onderzoeken hoe economie en ecologie in balans gebracht konden worden. Ter vergelijking: Taiwan is precies even groot als Nederland, maar had destijds een snelgroeiende bevolking van 22 miljoen inwoners te dragen, die bovendien op slechts een derde van het oppervlak woonden, omdat twee derde van het eiland uit onbewoonbaar gebergte bestond. Ik bedacht me dat dit plan de cirkel op een prachtige manier rond zou maken; ik zou het eiland waar mijn zoektocht was begonnen, en waar ik zoveel dierbare herinneringen en ervaringen had opgedaan, de oogst van mijn reis terug kunnen geven. Een goed plan, maar ik had vooralsnog nog geen flauw idee hoe ik dat aan zou kunnen pakken. Het was opnieuw Berry die een eerste aanzet gaf. Hij vertelde me over een goede vriend van hem, Gerald O. Barney. Deze fysicus had eind jaren zeventig een internationale studie naar duurzaamheid gecoördineerd, *The Global 2000 Report to the President*, in opdracht van de Amerikaanse president Jimmy Carter. Het rapport was in 1980 onder grote wereldwijde belangstelling verschenen en werd gezien als de opvolger van *The Limits to Growth*. In het rapport waren niet al te rooskleurige toekomstscenario's geschetst aan de hand van cijfers, trends en onderlinge samenhang tussen de groei van de wereldbevolking, grondstoffenverbruik en milieuvervuiling. Berry wist te vertellen dat men nu bezig was met regionale versies van dit rapport, en stelde voor dat ik met Barney zou praten over mijn ideeën voor een studie naar de situatie op Taiwan.

Ik zocht Gerry Barney op in zijn kantoor in Washington en ons gesprek zou het begin worden van een project waarvan ik op dat moment in de verste verte niet kon vermoeden wat de omvang en impact zou worden: het *Taiwan 2000 Report*. Barney juichte mijn voorstel toe en we bespraken ruwweg de opzet en financieringsmogelijkheden. Het was duidelijk dat het alleen al voor financieringsaanvragen en administratie nodig was om een organisatie in het leven te roepen. Dus richtte ik in 1984 in de Verenigde Staten de Trans-Form Foundation op, met een beetje fantasie de officiële geboorte van het *Taiwan 2000 Report*.

Daarmee kon de zoektocht naar financiering en de onderzoeksopzet beginnen. Het *Global 2000 Report* kon prima als blauwdruk dienen voor het regionale Taiwan report en gaf toegang tot de meest geavanceerde modellen die er op dat moment bestonden voor het opstellen van scenario's voor de toekomst. Een van de gebruikte modellen was de *system dynamics* methodiek die op het Massachusetts Institute of Technology was ontwikkeld doorwas Jay Forrester. Deze methodiek maakte het voor het eerst mogelijk om op basis van parameters in hun onderlinge samenhang toekomstscenario's door te rekenen voor de socio-economische toekomst van de wereld. De methodiek werd eerder gebruikt voor het Club van Rome rapport, *The Limits to Growth*.

Begin 1985 draaide ik een punt aan een onderzoeksvoorstel waarmee ik op zoek kon naar financiering en nadere invulling van het project. Mijn eerste stop was Dr. Sheldon Severinghaus, de toenmalige vertegenwoordiger in Taiwan van de Asia Foundation.

Deze Amerikaanse foundation, waaraan veel succesvolle Chinese immigranten in Noord-Amerika zijn verbonden, houdt zich onder andere bezig met duurzame en culturele ontwikkeling in de Aziatische regio. Severinghaus woonde in Taipeh, en ik zie hem nog zitten in de bar van het Grand Hotel in Taipeh, waar ik hem voor het eerst trof. Ik vertelde hem van mijn plan en hij zag er direct de potentie van in. Met zijn uitgebreide kennis en netwerk in Taiwan kon hij het onderzoek een cruciale duw in de juiste richting geven. Zijn vrouw Lucia Liu was hoogleraar zoölogie aan de National Taiwan University en was bereid om, samen met vier andere collega's uit de geografie, sociologie, economie en *environmental engineering*, zitting te nemen in de Steering Committee die de leiding over het project zou gaan nemen. Daarmee kwam de uitvoering en de verantwoordelijkheid van het project te liggen bij de National Taiwan University, in samenwerking met de Academia Sinica. Die lokale institutionele Taiwanese basis was een voorwaarde voor financiering vanuit de Asia Foundation en het Rockefeller Brother Fund, het internationale broertje van de Rockefeller Foundation dat zich onder andere inzet voor maatschappelijke verandering richting een duurzame wereld. Ik had ook Phillips Taiwan en KLM Royal Dutch Airlines bereid gevonden tot sponsoring. Daarmee was het project onmiskenbaar in een nieuwe fase terechtgekomen. De Steering Committee had de regie inmiddels stevig in handen en mijn rol als initiator raakte steeds verder op de achtergrond. Bij tijd en wijle keek ik met verwondering naar wat er allemaal in relatief korte tijd was gebeurd en hoe het project inmiddels op volle kracht zelfstandig draaide. Ik werd op de hoogte gehouden van de ontwikkelingen, en moest er zelfs af en toe hard aan trekken om erbij betrokken te blijven. Eigenlijk had ik mezelf vrijwel geruisloos overbodig gemaakt. Wat begon met de behoefte om handen en voeten te geven aan de conclusies uit mijn boek, was uitgegroeid tot een internationaal project van wereldformaat. En eerlijk gezegd zag ik het graag zo: een beweging op gang brengen en vervolgens aan haar eigen dynamiek overlaten. Ik bedacht me dat dit eigenlijk een mooi voorbeeld van marginale actie was, zoals Thomas Berry het had omschreven.

Ik was nog wel actief betrokken bij het vinden van verdere financiering en het aantrekken van Westerse experts. Zij konden analysemethodieken en ervaringen met milieubeleid delen met de Taiwanese onderzoekers. Dat bracht me ook bij de Taiwanese regering, die we uiteraard op de hoogte brachten van het onderzoek. De eerste reactie van overheidswege was niet bepaald positief; het was duidelijk dat het hoogste gezag op het eiland zich niet wilde afficheren met iets als milieuvraagstukken. Alles wat niet bijdroeg aan of zelfs een rem zou kunnen vormen op de indrukwekkende economische groei, werd als irrelevant afgedaan. En dat niet alleen; ecologie werd ook gezien als een links-lees: communistisch - onderwerp. En bij het Taiwanese politieke establishment werd, gezien de troebele verhouding met mainland China, alles wat naar communisme rook gezien als een potentiële bedreiging

voor de politieke en maatschappelijke stabiliteit van het eiland. Maar naarmate het onderzoek vorderde en de contouren van de omvang en impact van *Taiwan 2000 Report* zich begonnen af te tekenen, sloeg de stemming om. De Taiwanese overheid meldde zich alsnog met het verzoek om een inhoudelijke en financiële bijdrage te mogen leveren. Dat was niet alleen een geweldige opsteker voor de financiële basis, maar ook voor het draagvlak van het rapport in regeringskringen - dat was per slot van rekening de plek waar de toekomstscenario's, de conclusies en de aanbevelingen uiteindelijk zouden moeten landen. Een mooi resultaat dat me deed beseffen dat de betrokken wetenschappers en experts alle respect verdienden voor hun baanbrekende werk. Ik was dankbaar dat ik had mogen bijdragen aan de totstandkoming van dit succes.

De symbolische kroon op het werk volgde in 1989 bij de presentatie van het eindresultaat, het *Taiwan 2000 Report; Matching Economie Growth with Environmental Protection*. De Taiwanese overheid had de lancering van het rapport groots opgezet en niemand minder dan Mr. K.T. Li, nota bene de architect van het Economische Wonder, kwam de openingspeech verzorgen.

Een grotere erkenning voor het de noeste arbeid van de afgelopen vijf jaar en de conclusies die er waren getrokken, kon ik me niet bedenken. En dat terwijl de boodschap van het rapport er niet om loog. Uit de verschillende analyses doemde een weinig rooskleurig beeld op van de leefomgeving op Taiwan. Het gebrek aan belangstelling en regie op afval- en milieuvraagstukken en ruimtelijke ordening, in combinatie met de snel-stijgende energiebehoefte en de groeiende industriële, chemische en landbouwactiviteiten, vormden een gegarandeerd recept voor de ernstige aantasting van de leefbaarheid op het eiland.

Om het tij te keren drong het rapport dan ook met klem aan op een radicale koerswijziging in economisch en milieubeleid; de ecologische, financiële en maatschappelijke kosten van niet-ingrijpen waren eenvoudigweg te hoog. Volgens de aanbevelingen in het rapport zou de Taiwanese regering haast moeten maken met het ontwikkelen, aanscherpen en handhaven van milieuwetgeving. Van emissiereductie tot recycling en van de aanpak van illegale industriële ondernemingen tot de ontwikkeling van standaarden voor waterluchtkwaliteit; er was een hele reeks korte- en lange termijnmaatregelen nodig om het een effectief milieubeleid op te tuigen. Bovendien zou milieu een integraal onderdeel moeten worden van economisch beleid; iedere ontwikkeling en uitbreiding van economische activiteit zou afgezet moeten worden tegen de eventuele milieueffecten. Dat betekende ook dat de maatschappij breed betrokken zou moeten worden bij milieuvraagstukken. Educatie, media en burgerinitiatieven verdienden steun en mogelijkheden tot samenwerking. Ook was een gestructureerd vervolgonderzoek nodig om leefbaarheid, milieubelasting en gezondheidsrisico's nader te onderzoeken en te kwantificeren om als basis te kunnen gebruiken voor langetermijnbeleid. Het rapport adviseerde om hiervoor vooral ook gebruik te

maken van kennis, ervaringen, technologieën en methodieken uit het buitenland. Nog voordat de inkt van het eindrapport gedroogd was, leek het onderzoek zijn invloed al te doen gelden. Op Taiwan stond de tweede helft van de jaren 80 van de vorige eeuw in het teken van een ontluikend ecologisch bewustzijn. De bevolking begon zich voor het eerst te verzetten tegen de teloorgang van hun leefomgeving. Zo wisten hevige burgerprotesten de bouw van een titaniumdioxidefabriek van het Amerikaanse chemieconcern Dupont nabij een vissersdorp aan de kust te voorkomen. Ook de overheid opende de ogen voor de ecologische crisis die Taiwan dreigde te overspoelen: in 1987 werd de Environmental Protection Administration (EPA) in het leven geroepen. Daarmee werd milieubescherming in één klap gepromoveerd van een klein bureautje bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken, met een jaarlijks budget van 5 miljoen dollar, naar een volledig zelfstandig ministerie met jaarlijks 1 miljard dollar tot haar beschikking. Ik was verheugd dat in de EPA ook twee leden uit de Steering Committee zitting hadden; het rapport kreeg daarmee wel een heel praktische relevantie. Saillant detail is, dat de Nederlandse voormalige milieuminister en destijds partner bij adviesbureau McKinsey, Pieter Winsemius, als adviseur was aangesteld voor de opzet van dit nieuwe departement. Hij had contact met mij gezocht voor nadere toelichting op het *Taiwan 2000 Project*. Vlak voor zijn vertrek kwam het tot een ontmoeting en spraken we over mijn ervaringen. Hij vloog vervolgens richting Taiwan met het rapport in zijn handbagage. Ook in Nederland werd het *Taiwan 2000 Report* opgepikt. Door cineast Philip Engelen, welteverstaan. Ik had destijds mijn kennis en overwegingen over de ecologische gevolgen van ongebreidelde economische groei, met onder andere Taiwan als voorbeeld, neergeschreven in het Nederlandse boek *De prijs van een wonder*. Engelen had het opgepikt en had mij benaderd met het idee om er een documentaire aan te wijden. Dat resulteerde in 1988 in een driedelige documentairereeks met dezelfde titel als het boek. Waar ik in mijn boek de wetenschappelijke achtergronden beschreef, bracht Engelen op indringende wijze in beeld hoe het milieu mondiaal de prijs betaalde voor onze welvaarts-groei en welke scenario's er denkbaar waren om dat tijt te keren. In de aflevering over Taiwan schetste Van Engelen het beeld dat ik zo goed had leren kennen en dat uiteindelijk tot het *Taiwan 2000 Report* had geleid; ik kon de stinkende rivieren en de verstikkende smog in Taipei haast door de beeldbuis heen ruiken. Maar Engelen deed nog iets anders: hij zette de dramatische leefomgeving in Taiwan af tegen de taoïstische principes van zuiverheid en zorg voor de aarde die ook ik op het eiland had leren kennen. Dat bracht me terug bij een gedachte die in alle hectiek rond het *Taiwan 2000 Report* bij mij naar de achtergrond was geraakt: op dit eiland, waar de tegenstelling tussen economie en ecologie oneindig ver was doorgeschoten, lag in essentie ook de sleutel tot het herstel van samenhang tussen die twee. Namelijk via het taoïsme, dat hier zo alom tegenwoordig was, en dat zo duidelijk eenheid en samenhang predikte in de materiële en immateriële

wereld om ons heen. Ik besloot deze gedachte mee te nemen in een inleiding die ik had voorbereid voor een bijeenkomst ter afsluiting van het *Taiwan 2000 Project*. Sheldon en Lucia Liu Severinghaus hadden alle betrokken wetenschappers en experts bij hen thuis uitgenodigd voor een informele avond en hadden mij gevraagd om als initiatiefnemer een woordje te richten tot het gezelschap. Ten overstaan van enkele van de meest briljante en veelbelovende Taiwanese wetenschappers, die stuk voor stuk een hun sporen hadden verdiend bij Amerikaanse topuniversiteiten, schetste ik hoe ik via mijn kennismaking met het taoïsme op Taiwan uiteindelijk was gekomen tot het *Taiwan 2000 Report*. Dat ik parallellen zag tussen wat wij in het rapport op wetenschappelijke wijze inzichtelijk hadden gemaakt en de intuïtieve notie in het taoïsme, namelijk de samenhang tussen ecologie en economie. Ergens verwachtte ik een golf van herkenning te zullen waarnemen onder de jonge wetenschappers. In plaats daarvan werd mijn observatie ontvangen met een daverende... stilte. Een beleefd applausje kon er aan het eind van mijn inleiding vanaf, maar aan de lege blikken en de weinige vragen achteraf kon ik opmaken dat ik ergens de plank had misgeslagen in de ogen van de Taiwanese onderzoekers. Ik kon in eerste instantie niet bevatten dat wat voor mij zo'n vanzelfsprekend verband had geleken, totaal niet werd herkend door mensen die nota bene met het taoïsme waren opgegroeid. Pas later realiseerde ik me dat deze jonge wetenschappers, met hun opleiding en ervaring in het Westen, totaal geen boodschap hadden aan de eeuwenoude tradities van hun thuisland. Dat taoïsme gold als een afgedane levensfilosofie die eerder als rem op de vooruitgang van Taiwan werd gezien dan als een anker in snelveranderende tijden. Waar had ik dat eerder gehoord? Had Teilhard begin vorige eeuw niet hetzelfde ervaring toen hij als paleontoloog in China werkte? Zijn Chinese collega's en ook hijzelf waren allerminst bezig met de taoïstische wortels van de cultuur waarin ze leefden.

Het taoïsme mocht dan een geschiedenis van ruim 2.500 jaar kennen, ze leek verder weg dan ooit, zo realiseerde ik me. Zelfs hier op Taiwan, dicht genoeg bij de geboortegrond van het taoïsme en ver genoeg af van de totale destructie ervan tijdens de Culturele Revolutie. Ik kon alleen maar concluderen dat de tijd niet rijp was voor een herwaardering van dit religieus-filosofische erfgoed. Het weerhield me er niet van om verder te zoeken naar manieren om de balans tussen ecologie en economie te herstellen. Zo ving ik op dat China plannen had om Hainan, een eilandje in de Zuid-Chinese Zee en tevens de kleinste provincie van de Volksrepubliek, in de economische vaart der volkeren mee te sturen en er een vrijhandelszone van te maken. Met de lessen van Taiwan in gedachte leek het me niet meer dan logisch om te waarschuwen voor de mogelijke ecologische gevolgen van een ongebreidelde economische groei en te wijzen op de alternatieven. Het eiland leek qua omvang en reikwijdte de perfecte plek voor een pilot-project dat wellicht ook zijn invloed zou kunnen doen gelden op het vasteland van China. De Volksrepubliek

was onder Deng Xiaoping vanaf 1978 een nieuw tijdperk ingegaan met de Opendeurpolitiek: kapitalistische economie onder een communistische politiek. Onder de geldende mantra van welvaartsgroei voor de massa, zat er een economische groeispurt aan te komen, zo verwachtte ik. Het leek me onnodig dat China tegen dezelfde ecologische gevolgen aan zou lopen als Taiwan. Ik zocht daarom contact met de Chinese ambassade in Groot-Brittannië en werd uitgenodigd voor een 'long talk' met een Chinese ambassademedewerker. Met het *Taiwan 2000 Report* in de hand toog ik naar het uitmuntende Chinese restaurant dat mijn gesprekspartner voor de gelegenheid had geselecteerd. Hij hoorde mijn relaas aan, knikte beleefd, genoot zichtbaar van de smaakvolle lunch en liet me weten dat hij mijn verhaal met zijn meerderen zou bespreken en er bij mij op terug zou komen. De rest is geschiedenis, zoals men zegt, want ik heb nooit meer iets vernomen van de ambassade, en sinds het begin van deze eeuw worden de desastreuze consequenties voor het milieu van de ongekende economische groei in China steeds duidelijker. Wat dat betreft spijt het me nog altijd dat mijn voorstellen voor Hainan indertijd niet verder waren gekomen dan de Chinese ambassademedewerker. Ik kan niet anders concluderen dan dat de tijd was er eenvoudigweg niet rijp voor was.

Als het iets is wat mijn ervaring in het bedrijfsleven, met het *Taiwan 2000 Report* en met de Chinese ambassade mij had laten zien, dan was het wel dat ecologie in het politieke en economische domein nog altijd een zwaar ondergeschoven kindje was. Was 'milieu' in het westen vooral een lastig hoofdstuk waar politiek en bedrijfsleven de urgentie niet van in leken te zien, in het verre oosten werd het onderwerp regelrecht als een bedreiging voor de politieke stabiliteit en de economie gezien. Een hopeloos achterhaalde benadering en op de middellange termijn een regelrechte bedreiging voor de leefbaarheid op onze planeet, maar ik moest keer op keer vaststellen dat de geesten niet rijp leken voor een ommezwaai.

En toch, het *Taiwan 2000 Report* had laten zien dat het mogelijk was om het onderwerp ecologie op de politieke en maatschappelijke kaart te zetten. Met aandringen, netwerken, de juiste mensen en kennis, en met een goed doortimmerd verhaal bleek het mogelijk om ogen te openen en zaadjes te planten voor een nieuw ecologisch bewustzijn. Het inspireerde me om door te gaan, aandacht te blijven vragen voor de ecologische problemen die op ons af kwamen en vooral te zoeken naar praktische oplossingen. In de geest van mijn Delftse studieachtergrond en volgens de beproefde methode van marginale actie. Ik richtte in 1990 de Ecological Management Foundation (EMF) op, om me op een structurele manier te kunnen richten op het herstellen van de balans tussen ecologie en economie in de beleidsvoering van overheden en bedrijven. En ergens in die beginjaren van EMF gebeurde er nog iets wonderlijks. In de documentairereeks van Engelen uit 1988, *De prijs van een wonder*, had de aflevering over Taiwan de sprekende titel *Het bloed van de aarde* meegekregen, een verwijzing naar de belangrijke rol

en symboliek van water in de taoïstische levensvisie, zo prachtig vervat in een gedicht van Kuan Zi uit de 4e eeuw voor onze jaartelling:

Now water is the blood and the breath of the earth, flowing and communicating as if in muscles and veins. Therefore we say water is the preparatory raw material of all things. How do we know that this is so? The answer is that water is yielding, weak, and clean, and likes to wash away the evils of man. This may be called its benevolence. It sometimes looks black, sometimes white; this may be called its essence. When you measure it you cannot force it to level off at the top, for when the vessel is full it does that by itself. This may be called its rectitude. There is no space into which it will not flow, and when it is level it stops. This may be called its fairness. People all like to go up higher, but water runs to the lowest possible place. This principle of going down to the bottom is the Palace of the Tao, and the instrument of true rulers. The bottom is where water goes and lives.

Die rol van water fascineerde me en was me ongemerkt onder mijn huid gekropen. In mijn studententijd had ik water vooral leren kennen als een abstracte afspiegeling van de realiteit, H₂O, waarmee ik chemische reacties kon leren begrijpen en ontwerpen. En voor het overige was het niet meer dan de substantie die als vanzelfsprekend uit de kraan vloeide. Maar geïnspireerd door dit gedicht stond ik bewuster stil bij het fenomeen water, en realiseerde ik me dat het zoveel meer is dan een molecuul of een goed. De watermoleculen die vandaag de dag onze aarde en zelfs ons lichaam bevolken, zijn exact dezelfde die 12 miljard jaar geleden ontstonden in het universum - een fascinerende gedachte, vind ik nog altijd. Water als stille getuige van de geschiedenis van het leven op deze planeet, als bestanddeel van het heden en als blauw-druk voor de toekomst. Water is met recht het bloed van de aarde. Geen wonder dat water in zo veel culturele en religieuze tradities zo'n prominente rol speelt. Hoe was het mogelijk dat we deze bijzondere substantie, althans in het Westen, als zo vanzelfsprekend beschouwden? En dat terwijl elders in de wereld het gebrek aan bruikbaar water vele duizenden levens per dag kost? Hoe meer ik me in de navolgende jaren in deze waterproblematiek ging verdiepen, des te scherper de omvang van de tragedie tot me doordrong die de ongelijke distributie van bruikbaar water met zich meebracht. Met een groeiende bevolking op de meest droge plekken op aarde, voorzag ik een mondiaal collapse-scenario als we deze regionale waterschaarste niet zouden aanpakken. Opnieuw drongen de RSV-lessen zich op: snel ingrijpen was noodzakelijk en de grote doorbraak zou naar verwachting niet uitsluitend van de grote, internationale instellingen komen. Meer had ik niet nodig om me, in het verlengde van *The Transformation Factor*, te willen richten op de waterproblematiek. Vanaf de tweede helft van de jaren 90 zou EMF zich bezig houden met mondiale aandacht vragen voor de waterproblematiek en het zoeken naar oplossingen voor regionale waterschaarste.

Wat was begonnen als een persoonlijke crisis met de val van het scheepsbouwconcern RSV, was via een theoretisch onderzoek naar Tao en Teilhard uitgemond in een praktische missie om de balans tussen ecologie en economie te herstellen, met speciale aandacht voor de waterproblematiek. Zo wonderlijk kon het lopen in het leven. En zo moeiteloos en logisch ook leek het verhaal zichzelf te schrijven. Was hier sprake van een fraai staaltje serendipiteit? Of was het Guan Yin die de geluiden van de wereld aan mij doorgaf? Dit waren van die momenten in mijn leven waarop ik dat laatste vermoedde. Water is in het taoïsme bovendien verbonden met het vrouwelijke Yin: zacht, voedend, vloeibaar, en tegelijk in staat om het hardste materiaal te breken of te eroderen. Was er een mooiere manier om mijn dankbaarheid te betonen voor de aanwezigheid van godin Guan Yin in mijn leven, dan mijn inzet voor water...?